Makale Türü: Araştırma / *Research Article*
Makale Geliş Tarihi: 11.02.2026
Makale Kabul Tarihi: 22.05.2026

ER, Neslihan ve ER, Hamit (2026), Din Sosyolojisi Açısından Gençlik ve Şiddet: Toplumsallaşma, Değerler ve Anlam Dünyası Üzerine Bir İnceleme *Tezkire Dergisi*. Yıl: 35 Sayı: 96. (163-182).

Din Sosyolojisi Açısından Gençlik ve Şiddet: Toplumsallaşma, Değerler ve Anlam Dünyası Üzerine Bir İnceleme

Youth And Violence from The Perspective of Sociology of Religion: A Study on Socialization, Values, and the World of Meaning

Neslihan ER[*] & Hamit ER[**]

Özet

Çalışma gençlik şiddetini bireysel saldırganlık, psikolojik bozulma ya da çevresel riskler üzerinden açıklayan yaklaşımların ötesine geçerek, olguyu din sosyolojisinin kavramsal imkânları çerçevesinde yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada gençlik toplumsal olarak inşa edilen kırılgan bir geçiş evresi; şiddet ise toplumsallaşma süreçleri içinde öğrenilen, meşrulaştırılan ve yeniden üretilen toplumsal bir uygulama olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda gençlik şiddeti aile, okul, akran çevresi, medya ve dijital kültür gibi toplumsallaşma alanları, değerler dünyasında yaşanan dönüşümler, anomi, dışlanma, tanınma ihtiyacı ve aidiyet krizleri bağlamında incelenmiştir. Araştırma teorik ve kavramsal inceleme yöntemine dayanmaktadır. Durkheim, Berger, Luckmann, Bourdieu, Bauman, Erikson, Merton ve Honneth gibi düşünürlerin yaklaşımlarından yararlanılarak gençlik şiddetinin normatif, sembolik ve toplumsal boyutları tartışılmıştır. Çalışmanın sonucu gençlik şiddetinin yalnızca davranışsal bir sapma değil; anlam dünyasının istikrarsızlaşması, ahlaki sınırların zayıflaması ve aidiyet yapılarının dönüşmesiyle bağlantılı toplumsal bir olgu olduğudur. Bu çerçevede din sosyolojisinin gençlerin şiddeti algılama, sınırlandırma, meşrulaştırma ya da reddetme biçimlerini açıklamada önemli bir analitik derinlik sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Gençlik Şiddeti, Toplumsallaşma, Değerler Dünyası

Abstract

The study aims to move beyond approaches that explain youth violence solely through individual aggression, psychological disorder, or environmental risks, and to reconsider the phenomenon within the conceptual framework of the sociology of religion. In this study, youth is treated as a socially constructed and fragile transitional stage, while violence is understood as a social practice that is learned, legitimized, and reproduced through processes of socialization. Accordingly, youth violence is examined in relation to spheres of socialization such as the family, school, peer groups, media, and digital culture, as well as within the context of transformations in the world of values, anomie, exclusion, the need for recognition, and crises of belonging. The research is based on a theoretical and conceptual method of analysis. Drawing on the approaches of thinkers such as Durkheim, Berger, Luckmann, Bourdieu, Bauman, Erikson, Merton, and Honneth, the normative, symbolic, and social dimensions of youth violence are discussed. The study concludes that youth violence is not merely a behavioral deviation, but a social phenomenon connected to the destabilization of meaning systems, the weakening of moral boundaries, and the transformation of structures of belonging. In this respect, it is concluded that the sociology of religion provides significant analytical depth in explaining how young people perceive, limit, legitimize, or reject violence.

Keywords: Sociology of Religion, Youth Violence, Socialization, World of Values

[*] Doç Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, nesli_er@hotmailcom, ORCID: 0000-0003-3434-5253

[**] Prof. Dr. Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, her3367@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7020-7582

Giriş

Gençlik şiddeti çağdaş toplumların en görünür ve en tartışmalı toplumsal meselelerinden biri olarak uzun süredir farklı disiplinlerin inceleme alanında yer almaktadır. Psikoloji, eğitim bilimleri, kriminoloji ve sosyal hizmet gibi alanlarda yürütülen çalışmalar gençlerin şiddete yönelme süreçlerini öfke kontrolü sorunları, davranış bozuklukları, aile içi çatışmalar, akran baskısı ya da riskli çevre koşulları gibi etkenler üzerinden açıklamaktadır. Bu literatür kuşkusuz önemli bir birikim sunmaktadır; ancak gençlik şiddetini yalnızca bireysel davranış, patolojik eğilim ya da güvenlik sorunu düzeyinde indirgemek, olgunun toplumsal derinliğini kavramak açısından yetersiz kalmaktadır. Çünkü şiddet toplumsallaşma süreçleri içinde öğrenilen, belirli meşruiyet kalıpları çerçevesinde anlam kazanan, aidiyet ilişkileri aracılığıyla pekişen ve gündelik etkileşimler içinde yeniden üretilen toplumsal bir olgudur. Aile, arkadaş çevresi, okul ve daha geniş sosyal çevre şiddetin tanımlandığı, aktarıldığı ve normalleştirilebildiği alanlar olarak önem taşımaktadır.

Gençlik bu noktada, biyolojik bir yaş evresinden çok daha fazlasını ifade eden, toplumsal olarak inşa edilmiş özel bir geçiş alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bourdieu, 2016: 143). Genç birey bir yandan kimliğini inşa etme, aidiyet geliştirme ve toplumsal konum edinme çabası içindeyken, diğer yandan toplumun normları, beklentileri ve denetim mekanizmalarıyla daha yoğun biçimde karşı karşıya kalmaktadır (Galland, 2011: 63; Erikson, 1995: 128). Bu nedenle gençlik dönemi değerlerle çatışmanın, dışlanma deneyimlerinin, kırılganlığın ve yönelim arayışlarının belirginleştiği bir sosyolojik eşiktir. Çocukluk ile yetişkinlik arasındaki bu ara alan, kimlik inşasının hızlandığı, benlik algısının yeniden şekillendiği ve toplumsal kabul arayışının keskinleştiği bir dönem olması bakımından, şiddet olgusunun anlaşılmasında özel bir açıklayıcılığa sahiptir (Erikson, 1995: 155).

Çalışmanın problemi gençlik şiddetinin neden yalnızca bireysel saldırganlık, psikolojik bozulma ya da toplumsal sapma kategorileriyle açıklanamayacağı sorusundan hareket etmektedir (Durkheim, 2023: 89). Daha açık bir ifadeyle çalışma şu soruya odaklanmaktadır: Gençlik şiddeti toplumsallaşma biçimleri, değerler dünyasındaki dönüşümler ve bireyin anlam evreni dikkate alındığında nasıl anlaşılabilir? Bu soru meseleyi doğrudan din sosyolojisinin kavramsal imkânlarıyla birlikte düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Zira din ahlaki yönelimler üreten, davranış sınırları çizen, kolektif aidiyetler ve sembolik düzenler inşa eden toplumsal bir çerçevedir (Durkheim, 2019: 51; Berger, 2015: 31). Bu bakımdan gençlerin şiddeti nasıl algıladıkları, hangi durumlarda onu meşru ya da gayrimeşru gördükleri, çatışmayı hangi norma-

tif sınırlar içinde değerlendirdikleri ve kendilerini hangi ahlaki evren içinde konumlandırdıkları din sosyolojisinin sunduğu açıklayıcı perspektif dikkate alınmadan tam anlamıyla kavranamaz (Durkheim, 2020: 49).

Çalışmanın amacı gençlik şiddetini din sosyolojisi açısından yeniden ele almak ve bu olguyu toplumsallaşma, değerler ve anlam dünyası ekseninde kavramsallaştırmaktır (Berger, 2015: 33; Berger ve Luckmann, 2023: 15). Bu doğrultuda çalışma önce gençliği sosyolojik bir kategori olarak incelemekte; ardından şiddeti öğrenilen, meşrulaştırılan ve yeniden üretilen toplumsal bir uygulama olarak değerlendirmektedir (Bourdieu, 2016: 145; Berger ve Luckmann, 2023: 70). Devamında değerler dünyasında meydana gelen dönüşümler, anomi, dışlanma ve aidiyet krizleri ile gençlik şiddeti arasındaki ilişki tartışılmakta; son aşamada ise din sosyolojisinin sunduğu ahlaki ve sembolik çerçeveler aracılığıyla bu ilişkinin daha derinlikli bir yorumu yapılmaktadır (Durkheim, 2024: 276, Berger, 2015: 25). Buradaki amaç gençlik şiddetini, görünür davranışların arkasında işleyen normatif yapıları ve anlam kurucu süreçleri görünür hale getirmektir (Durkheim, 2019: 56; Berger ve Luckmann, 2023: 52).

Çalışma yöntem bakımından teorik ve kavramsal bir incelemeye dayanmaktadır. Bu tercih doğrudan çalışmanın amacıyla uyumlu bilinçli bir yönelimdir. Çünkü bu çalışma gençlerin doğrudan deneyimlerini betimlemeyi değil; gençlik şiddetinin hangi toplumsal, ahlaki ve sembolik çerçeveler içinde anlam kazandığını tartışmayı hedeflemektedir (Berger, 2015: 22, Durkheim, 2019: 52). Bu nedenle metin kuramsal tartışmalar, kavramsal çözümlemeler ve ilgili literatür ışığında inşa edilmektedir. Özellikle şiddetin bir toplumsal olgu olduğu, gençlik döneminin kimlik, beklenti ve kırılganlık ekseninde şekillendiği, ayrıca değer dönüşümü, yabancılaşma, anomi ve gelecek kaygısının gençlik deneyimini belirleyen unsurlar arasında yer aldığı yönündeki kabuller bu teorik çerçevenin omurgasını oluşturmaktadır (Durkheim, 2021: 5; Erikson, 1995: 16).

Çalışmanın özgün katkısı gençlik şiddetini din sosyolojisinin kavramsal araçlarıyla birlikte düşünme çabasında yatmaktadır. Gençlik şiddeti üzerine yapılan çok sayıda çalışma aile, okul, akran çevresi, medya ve ekonomik eşitsizlikler gibi belirleyicilerin etkisini haklı olarak vurgulamaktadır; ancak dinin ve dinî toplumsallaşmanın bu süreçlerde nasıl bir rol oynadığı ya ikincil bir değişken olarak ele alınmakta ya da bütünüyle göz ardı edilmektedir. Oysa dinî ve ahlaki evrenler gençlerin davranış sınırlarını, meşruiyet algılarını, aidiyet biçimlerini ve kendilerine dair değerlendirmelerini etkileyen güçlü toplumsal kaynaklar sunmaktadır (Durkheim, 2019: 53; Berger, 2015: 33). Bu çalışma dinî toplumsallaşmayı gençlerin şiddeti algılama, sınırlandırma, meş-

rulaştırma ya da reddetme biçimlerini etkileyebilen normatif ve sembolik bir çerçeve olarak ele almaktadır (Durkheim, 2020: 49; Berger, 2015: 25). Böylece gençlik şiddeti literatürüne din sosyolojisi merkezli daha dengeli, daha bütüncül ve daha derinlikli bir yorum kazandırmayı amaçlamaktadır.

Çalışma bu bağlamda, gençlik şiddetini toplumsal bağların niteliği, değer aktarımının biçimi, ahlaki düzenin gücü ve bireylerin anlam dünyalarının yapısı üzerinden okunması gereken bir toplumsal olgu olarak değerlendirmektedir. Böyle bir yaklaşım gençliği toplumsal düzenin gerilimlerini, kırılmalarını ve dönüşümünü en görünür biçimde yansıtan bir alan olarak ele almayı mümkün kılmaktadır.

Gençliği Sosyolojik Olarak Düşünmek

Gençlik ilk bakışta çocukluk ile yetişkinlik arasında yer alan doğal bir yaş evresi gibi görünse de sosyal bilimler açısından bundan çok daha kapsamlı bir gerçekliğe karşılık gelmektedir. Çünkü gençlik bireyin toplumla kurduğu ilişkinin yeniden biçimlendiği, üstlendiği rollerin çeşitlendiği, aidiyet bağlarının sınandığı ve kimliğinin toplumsal etkileşimler içinde şekillendiği özgül bir geçiş alanıdır. Bu nedenle gençliği yalnızca yaş ölçütü üzerinden tanımlamak, onun toplumsal boyutunu görünmez kılar. Birleşmiş Milletler'in gençliği istatistiksel amaçlarla 15-24 yaş aralığında değerlendirmesi bile, bu kategorinin bağlama göre anlam kazanan toplumsal bir inşa olduğunu göstermektedir. Nair'in gençliği ergenlik sürecini de kapsayan, bireyin sosyal olgunluğa hazırlandığı ve kimlik kazandığı bir dönem olarak tanımlaması, Kongar'ın ise onu toplumsal yapı içinde geçişken, ama yüksek dönüşüm potansiyeli taşıyan bir kesim olarak değerlendirmesi gençliğin sosyolojik niteliğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede gençlik tarihsel koşullar ve toplumsal ilişkiler içinde anlam kazanan bir olgudur.

Gençlik bu bakımdan, toplumsallaşma sürecinin ikinci ve daha geniş halkalarından biri olarak değerlendirilebilir. İlk toplumsallaşma aile içinde başlasa da gençlik döneminde birey artık yalnızca aile çevresiyle sınırlı kalmaz, çoklu etkileşim alanlarına açılarak daha geniş bir toplumsal dünyanın parçası hâline gelir. Okul, akran grupları, dijital medya, kamusal alan, çalışma yaşamı ve farklı kültürel çevreler gencin kendisini tanımlama biçiminde belirleyici bir rol oynamaya başlar (Berger ve Luckmann, 2023: 157). Başka bir ifadeyle genç birey bu dönemde toplumsal kuralları sınar, müzakere eder, bazılarını içselleştirir, bazılarına ise direnç gösterir. Bu nedenle gençlik normların aktif biçimde yeniden yorumlandığı bir evredir. Onun sosyolojik önemi de burada belirginleşir: gençlik bireysel yönelimlerle toplumsal beklentilerin doğrudan

karşı karşıya geldiği, uyum ve gerilim arasındaki ilişkinin yoğunlaştığı bir alanı ifade eder (Galland, 2011).

Gençlik döneminin en belirgin yönlerinden biri kimlik inşasının bu evrede özel bir yoğunluk kazanmasıdır. Birey hangi gruplara ait olduğunu, nasıl tanınmak istediğini ve toplum içinde hangi konumda yer alacağını da inşa etmeye çalışır. Bu süreç benliğin toplumsal kabul, tanınma ve meşruiyet mekanizmalarıyla doğrudan bağlantılıdır (Erikson, 1995: 21). Genç kişi toplum içinde görünür olmayı, ciddiye alınmayı, saygı görmeyi ve belirli bir yer edinmeyi talep eder. Ancak bu talep her zaman istikrarlı bir toplumsal karşılık bulmaz. Eğitim olanakları, sınıfsal konum, cinsiyet, yaşam çevresi, kültürel sermaye ve ekonomik imkânlar her gencin kendisini gerçekleştirme kapasitesini aynı ölçüde desteklemez (Bourdieu ve Collier, 2021: 243). Böylece gençlik dönemi yetersizlik duygusu, dışlanma korkusu, tanınma mücadelesi ve kırılgan özsaygı deneyimleriyle de karakterize edilen bir süreç hâline gelir. Bu yönüyle gençlik kimlik kazanımının, toplumsal sorumluluklara hazırlığın ve toplum içinde özne olarak konumlanma çabasının iç içe geçtiği bir evredir (Galland, 2011; Erikson, 1995: 128).

Gençlik bu nedenle, sosyolojik açıdan kırılgan bir dönem olarak değerlendirilebilir (Galland, 2011). Buradaki kırılganlık bireyin henüz tam olarak sabitlenmemiş normatif yönelimlere, aidiyet bağlarına ve gelecek tahayyüllerine sahip olmasını ifade etmektedir (Erikson, 1995: 128). Genç birey çocukluk döneminin görece korunaklı sınırlarından uzaklaşırken yetişkinliğin kurumsal istikrarına da henüz bütünüyle ulaşmamıştır. Bu ara konum ona bir yandan esneklik, hareket kabiliyeti ve yaratıcılık sağlarken, öte yandan yönsüzlük, belirsizlik ve gerilim üretmektedir. Toplumsal beklentiler giderek artarken, bu beklentileri karşılayacak araçlara erişim her genç için eşit ölçüde mümkün olmamaktadır. Böylece gençlik toplumsal hedeflerle bireysel imkânlar arasındaki mesafenin en görünür hâle geldiği evrelerden biri hâline gelir (Merton, 1938: 672).

Söz konusu kırılganlığı derinleştiren unsurlardan biri de gençliğin çoklu baskı alanları içinde şekillenmesidir. Aile belirli ahlaki ve davranışsal sınırlar koyarken, akran çevresi farklı türden bir kabul, görünürlük ve aidiyet düzeni üretir. Eğitim sistemi başarı, rekabet ve gelecek vaadi üzerinden baskı kurarken; medya ve dijital kültür gençlere hız, performans, çekicilik ve güç etrafında örülen başka bir değer dünyası sunar (Berger ve Luckmann, 2023: 157). Genç birey bu çoğul normatif çerçeveler arasında kimi zaman uyum sağlar, kimi zaman çatışma yaşar, kimi zaman da parçalanma hissiyle karşı karşıya kalır. Bu nedenle gençlik farklı toplumsal mantıkların birbiriyle rekabet ettiği ve gencin bu rekabet içinde kendisine yön tayin etmeye çalıştığı bir alandır.

Özellikle değerler dünyasının istikrarsızlaştığı ve toplumsal bağların zayıfladığı bağlamlarda bu gerilim daha da görünür hâle gelir (Le Breton, 2011: 26).

Gençlerin karşı karşıya kaldığı anomi, yabancılaşma, kimlik bunalımı, gelecek korkusu, işsizlik, yalnızlık, güven bunalımı, iletişimsizlik ve işe yaramama hissi gibi sorunlar gençliğin neden toplumsal açıdan kırılgan bir evre olduğunu anlamak bakımından son derece önemlidir (Galland, 2011; Erikson, 1995: 159). İlk bakışta birbirinden farklı alanlara aitmiş gibi görünen bu sorunlar aslında ortak bir sosyolojik zemine işaret etmektedir: bireyin toplumla kurduğu bağın zayıflaması ve kendisini istikrarlı bir anlam düzeni içinde konumlandırmakta zorlanması. Durkheim'ın anomi kavramı bu tür durumları açıklamak açısından burada özel bir işlev görmektedir. Toplumsal normların zayıfladığı, beklentilerin arttığı, ancak davranışlara yön verecek ahlaki çerçevenin bulanıklaştığı durumlarda birey eylemlerine istikamet kazandıracak ölçülerden mahrum kalabilmektedir (Durkheim, 2024: 276). Bu durum gençlik döneminde daha yoğun hissedilir. Çünkü genç birey bir toplumsal kabul arayışı içindedir, fakat bu kabulün hangi normlar ve hangi yollar üzerinden elde edileceği her zaman açık değildir. Böyle bir belirsizlik kırılgan aidiyetler ve savunmasız kimlik biçimleri de ortaya çıkarır (Erikson, 1995: 155).

Gençliği bu nedenle yalnızca enerji, dinamizm ve gelecek potansiyeli üzerinden tanımlamak yeterli değildir. Kuşkusuz gençlik toplumsal değişimin taşıyıcısı olabilecek yaratıcı bir güce sahiptir; ancak aynı zamanda dışlanma, değersizlik, yönsüzlük ve sembolik tanınmama deneyimlerine en açık toplumsal kesimlerden biridir. Gençliği sosyolojik olarak önemli kılan bu ikili yapıdan kaynaklanmaktadır. Çünkü gençlik bir yandan toplumsal düzenin kendisini yeniden üretme kapasitesini taşırken, diğer yandan bu düzenin yarattığı gerilimleri, eşitsizlikleri ve kırılmaları en görünür biçimde üzerinde toplayan alandır. Dolayısıyla gençlik şiddeti tartışmasına geçmeden önce gençliği bu çoğul gerilimler, kırılgan aidiyetler ve belirsizleşen normatif sınırlar içinde ele almak gerekir. Şiddet bu istikrarsız zeminde görünür olmanın, sınır çizmenin, tanınma talep etmenin ya da bir güç duygusu üretmenin araçlarından biri hâline gelebilmektedir. Bu bakımdan gençliği anlamak, gençlik şiddetini anlamanın en temel sosyolojik ön koşuludur.

Şiddetin Sosyal Üretimi

Şiddet ani öfke patlamaları, bireysel saldırganlık eğilimleri ya da kişilik bozuklukları gibi nedenlerle açıklanmaya çalışılsa da sosyolojik açıdan bu tür yaklaşımlar tek başına yeterli değildir. Çünkü şiddet toplumsal ilişkiler içinde öğrenilen, belirli koşullar altında meşru görülebilen ve tekrar yoluyla ye-

niden üretilen bir davranış örüntüsüdür. Bu nedenle şiddeti açıklamak, failin içinde bulunduğu sosyal çevreyi, tabi olduğu normatif çerçeveleri, maruz kaldığı güç ilişkilerini ve başvurduğu çatışma repertuarlarını birlikte değerlendirmeyi gerektirir. Nitekim şiddetin tarihsel ve toplumsal bağlama göre biçim değiştiren; baskı, korkutma, sindirme ve denetleme uygulamalarını da kapsayan bir olgu olduğu farklı tanımlarda görülmektedir.

Gençlik döneminde şiddeti anlamak ise bu genel çerçevenin ötesinde, bireyin yer aldığı toplumsallaşma alanlarını birlikte düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Aile, okul, akran çevresi, mahalle, dijital medya ve gündelik kamusal ilişkiler gencin çatışmanın nasıl yaşanacağını, gücün nasıl gösterileceğini ve sınırların nasıl korunacağını öğrendiği başlıca alanlardır (Berger ve Luckmann, 2023: 158; Bandura, 1973: 15). Şiddet bu bağlamlarda yalnızca gözlemlenen bir eylem olarak kalmaz; kimi zaman etkili bir tepki biçimi, kimi zaman otorite kurmanın yolu, kimi zaman da saygı görmenin ya da küçük düşürülmekten korunmanın aracı olarak anlamlandırılır. Bu açıdan bakıldığında şiddet bazı toplumsal bağlamlarda açık ya da örtük biçimde aktarılan bir etkileşim dili hâline gelmektedir. Aile içinde fiziksel cezalandırmanın terbiye olarak sunulması, okulda aşağılamanın disiplinle karıştırılması, akran ilişkilerinde sertliğin güç göstergesi sayılması ya da dijital ortamda hakaretin gündelikleşmesi bu öğrenme sürecinin farklı görünümleri olarak değerlendirilebilir (Le Breton, 2010: 187).

Şiddetin öğrenildiği temel toplumsallaşma alanlardan biri aile ortamıdır. Birey otoriteyle, yasakla, cezayla ve çatışmayla ilk kez aile içinde karşılaşır. Bu nedenle aile güç kullanımının ve sınır ihlalinin ilk kez deneyimlendiği toplumsal alandır (Berger ve Luckmann, 2023: 129). Eğer çocuk anlaşmazlıkların bağırma, korkutma, aşağılama ya da fiziksel müdahale yoluyla çözüldüğü bir ortamda büyüyorsa, şiddeti olağan bir iletişim biçimi olarak içselleştirme ihtimali artmaktadır. Burada belirleyici olan şiddetin sessizce tolere edilmesi, haklılaştırılması ya da gündelik yaşamın sıradan bir unsuru gibi sunulması da benzer ölçüde etkilidir. Dolayısıyla aile şiddetin anlamının da üretildiği bir toplumsallaşma alanı olarak değerlendirilmelidir. Şiddetin "disiplin", "terbiye", "koruma" ya da "otorite" gibi olumlayıcı kavramlarla iç içe geçirilmesi genç bireyin daha sonraki yaşamında benzer müdahaleleri meşru saymasına zemin hazırlayabilmektedir (Bandura, 1973: 1).

Akran çevresi de gençlik döneminde şiddetin sosyal üretiminde son derece belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü genç birey bu evrede kendisini yaşıtlarının değerlendirmeleri üzerinden de inşa eder. Kabul görmek, dışlanmamak, güçlü görünmek, alaya alınmamak ya da grup içinde belirli bir yer edinmek gençlik döneminde davranışları derinden etkileyen başlıca unsurlar

hâline gelir (Erikson, 1995: 21). Bu bağlamda şiddet zayıf görünmeme, sınır ihlallerine karşılık verme ya da grup içi statüyü koruma amacıyla devreye sokulabilmektedir. Zorbalık, dışlama, küçültücü dil, tehdit, bedensel güç gösterisi ya da dijital ortamda hedef alma gibi uygulamalar bu sosyal mantık içinde şekillenmektedir (Bandura, 1973: 16). Burada dikkat çekici olan şiddetin grup normları, erkeklik kodları, onur anlayışları ve tanınma arzusu tarafından taşınan bir davranış düzeni olarak işlemesidir. Özellikle genç erkeklik kurgularında güç, sertlik ve duygusal mesafe üzerinden inşa edilen toplumsal beklentiler şiddeti meşruiyet kazanmış bir performans biçimine dönüştürebilmektedir (Jeffrey, 2016: 57).

Şiddetin meşrulaştırılması ise onun öğrenilmesinden farklı, fakat onunla yakından bağlantılı bir sürece işaret eder. Bir davranışın öğrenilmesi onun nasıl yapılacağının edinilmesi anlamına gelirken; meşrulaştırılması hangi koşullarda haklı, gerekli ya da kabul edilebilir görüldüğünü belirlemektedir (Bandura, 1973: 2). Bu nedenle gençlik şiddeti bağlamında asıl dikkat çekici meselelerden biri, bazı şiddet biçimlerinin neden fail tarafından doğal tepki, öz savunma, itibar koruma ya da adalet sağlama biçimi olarak algılandığıdır. Berger ve Luckmann'ın toplumsal gerçekliğin inşasına ilişkin yaklaşımı bu noktada aydınlatıcıdır. Gerçeklik toplumsal kurumlar, gündelik dil ve ortak anlam kalıpları aracılığıyla inşa edilir. Dolayısıyla şiddetin "hak edilmiş ceza", "yerinde müdahale", "erkekçe tavır" ya da "onur savunusu" olarak görülmesi, onun belli kültürel repertuarlar içinde anlam kazanmasının sonucudur (Berger ve Luckmann, 2023: 80). Aynı davranışın farklı toplumsal bağlamlarda suç, hak, disiplin ya da zorunluluk olarak adlandırılabilmesi, şiddetin yorumlayıcı bir mesele olduğunu göstermektedir (Berger ve Luckmann, 2023: 110).

Meşrulaştırma sürecinde kültürel normlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve kolektif değerler merkezi bir rol oynar (Berger ve luckmann, 2023: 88). Bazı toplumlarda ya da alt kültürel çevrelerde sertlik özellikle erkeklikle özdeşleştirilen bir özellik olarak değer görebilmektedir. Böyle durumlarda geri çekilmek zayıflık, sert karşılık vermek ise saygınlık göstergesi olarak yorumlanabilir. Benzer biçimde namus, onur, aile itibarı, mahalle saygınlığı ya da grup sadakati gibi sembolik değerler belirli şiddet biçimlerini kolektif bir görev gibi sunabilmektedir. Böylece şiddet kültürel olarak anlamlandırılmış bir yükümlülüğe dönüşür (Bourdieu, 2014: 43). Bu nedenle gençlik şiddetini analiz ederken davranışı haklı gösteren sembolik dile de odaklanmak gerekir. Şiddetin hangi kelimelerle savunulduğu, hangi duygularla desteklendiği ve hangi toplumsal onay mekanizmalarıyla pekiştirildiği en az eylemin kendisi kadar önem taşımaktadır (Berger ve Luckmann, 2023: 55).

Medya ve dijital kültür de şiddetin sosyal üretimi bakımından giderek etkili bir alan oluşturmaktadır. Özellikle dijital platformlarda görünürlüğün, tepkinin, teşhirin ve linç unsurlarının hız kazanması, şiddetin sembolik ve dijital biçimlerini gençlik deneyiminin merkezî unsurlarından biri hâline getirmiştir (Coutant, 2015: 149). Çevrimiçi tehdit, aşağılayıcı söylem, dışlama, ifşa ve siber zorbalık gibi uygulamalar genç bireyin toplumsal itibarını hedef alan yeni müdahale biçimleri üretmektedir. Üstelik dijital ortam şiddetin izlenmesini, paylaşılmasını, dolaşıma sokulmasını ve normalleştirilmesini de kolaylaştırmaktadır. Böylece genç birey şiddetin seyircisi, taşıyıcısı ve üreticisi hâline de gelebilmektedir. Bu durum şiddetin toplumsal öğrenilme sürecini daha hızlı, daha yaygın ve daha anonim bir yapıya kavuşturmaktadır (Macilotti, 2019: 299).

Şiddetin sosyal üretimi sonuç olarak, tek bir nedene bağlanamayacak kadar boyutlu bir yapıya sahiptir. Ancak bu çok boyutluluk şiddetin rastlantısal olduğu anlamına gelmez. Tersine şiddet normatif eksikliklerin, güç mücadelelerinin, tanınma taleplerinin ve öğrenilmiş çatışma repertuarlarının kesişiminde ortaya çıkmaktadır. Gençlik döneminde bu kesişim daha görünür hâle gelir; çünkü birey henüz istikrarlı bir toplumsal konuma sahip değildir, fakat kendisini kabul ettirme ve görünür kılma baskısını yoğun biçimde yaşamaktadır. Bu nedenle şiddet, bu evrede normların zayıfladığı, meşruiyet ölçütlerinin bulanıklaştığı ve aidiyet biçimlerinin parçalandığı bir toplumsal zeminin dışavurumu olarak anlaşılmalıdır.

Değerler Dünyasının Dönüşümü

Gençlik şiddetini açıklayabilmek için yalnızca davranışın nasıl öğrenildiğini göstermek yeterli değildir. En az bunun kadar önemli olan bir diğer mesele, genç bireyin şiddeti hangi toplumsal koşullar altında anlamlı, etkili, gerekli ya da kaçınılmaz bir eylem olarak görmeye başladığıdır. Çünkü birey içinde bulunduğu anlam evreni doğrultusunda bazı davranışlara meşruiyet atfedebilir; onları haklı ve işlevsel de sayabilir. Bu nedenle gençlik şiddeti değerler dünyasının yapısı, normatif yönelimlerin gücü ve bireyin kendisini ait hissettiği toplumsal çerçeveler dikkate alınmadan kavranamaz. Nitekim gençlik döneminin değer dönüşümü, kimlik arayışı, yabancılaşma, anomi, gelecek korkusu, yalnızlık ve güvensizlik gibi sorunlarla iç içe geçtiğine ilişkin saptamalar bu analitik yaklaşımın temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Modern toplumlarda genç birey bir yandan özgürleşme, kendini gerçekleştirme ve görünür olma çağrılarıyla kuşatılmakta; diğer yandan bu çağrılara karşılık verebileceği istikrarlı normatif ve kurumsal dayanaklardan giderek

daha az yararlanabilmektedir (Ehrenberg, Mingasson ve Vulbeau, 2005: 112). Bu durum değer dünyasında bir parçalanma ve yön kaybı hissi doğurmaktadır. Aile, okul, dinî çevre, medya, dijital platformlar ve akran grupları gence birbiriyle tam uyuşmayan, hatta yer yer çelişen davranış kodları sunmaktadır (Berger ve Luckmann, 2023: 160; Le Breton, 2011: 27). Böyle bir ortamda genç birey hangi değerin öncelikli olduğu, hangi sınırın bağlayıcılık taşıdığı ve hangi davranışın gerçekten saygınlık getirdiği konusunda kararsız bir zeminde hareket edebilir (Galland, 2011). Bu kararsızlık pratik sonuçlar da doğurur. Çünkü normatif istikrarın zayıfladığı durumlarda davranışların ahlaki değerlendirilmesi de bulanıklaşır. Böylece şiddet bazı bağlamlarda etkili bir tepki, hak arama biçimi ya da özsaygıyı koruma aracı olarak yorumlanabilir hale gelir (Durkheim, 2024: 277).

Durkheim'ın anomi kavramı bu noktada önemli bir açıklama imkânı sunmaktadır. Durkheim'a göre toplumsal yaşamın düzenli biçimle işleyebilmesi, bireylerin davranışlarına yön veren ortak normların ve ahlaki sınırların varlığına bağlıdır. Bu normatif çerçevenin zayıfladığı, beklentilerin arttığı, ancak bu beklentileri düzenleyecek kolektif ölçülerin belirsizleştiği durumlarda anomik bir ortam ortaya çıkar. Anomi en genel anlamıyla bireyin hangi davranışın ne tür bir toplumsal karşılık doğuracağını kestiremediği bir yön kaybı halini ifade eder (Durkheim, 2024: 264). Gençlik döneminde bu durum daha yoğun biçimde hissedilebilir. Çünkü genç birey henüz kalıcı bir toplumsal konuma sahip değildir; buna karşılık başarı, itibar, güç ve tanınma beklentileriyle erken yaşlardan itibaren karşı karşıya kalmaktadır (Galland, 2011; Erikson, 1995: 17). Bu nedenle normların zayıfladığı ya da birbirleriyle çelişkili hale geldiği koşullarda şiddet, bazı gençler için yönsüzlüğün, çözülmüş toplumsal bağların ve normatif boşluğun dışavurumu haline gelebilir (Durkheim, 2024: 265).

Anominin gençlik şiddetiyle ilişkisi özellikle toplumsal hedeflerle bu hedeflere ulaşma imkânları arasındaki açıklıkta daha görünür hale gelmektedir. Toplum genç bireye görünür olmayı, başarılı olmayı, güçlü olmayı ve saygı görmeyi telkin eder; ancak bu hedeflere ulaşmanın yolları herkes için aynı ölçüde açık değildir. Ekonomik yetersizlikler, eğitimde fırsat eşitsizliği, sınıfsal konum, işsizlik ve dışlanma deneyimleri gencin toplumsal yükselme ve tanınma imkânlarını daraltabilir. Bu durumda birey sembolik bir değersizlik duygusuyla da karşı karşıya kalır. Merton'ın anomiye ilişkin geliştirdiği yorum bu durumu daha da açıklayıcı kılmaktadır. Merton'a göre toplum tarafından meşru kabul edilen hedeflerle bu hedeflere ulaşmayı sağlayan araçlar arasındaki uyumsuzluk sapkın davranışları besleyen yapısal bir gerilim üretir (Merton, 1938: 673). Bu çerçevede şiddet bazı gençler için güç, görünür-

lük ve korku üretmenin alternatif bir yolu olarak anlam kazanabilmektedir. Gençlik sorunları arasında ekonomik güçlükler, gelecek kaygısı ve işe yaramama hissinin öne çıkması da bu tür bir gerilimi besleyen unsurlar arasında yer almaktadır (Galland, 2011).

Dışlanma deneyimi de şiddetin anlamlandırılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Birey saygı görmediğini, ciddiye alınmadığını, görünmez kılındığını ya da aşağılandığını düşündüğünde, toplumla kurduğu bağın zedelendiğini hissedebilir. Özellikle gençlik döneminde tanınma ihtiyacı son derece güçlü olduğu için, akran çevresinde, okul ortamında, aile içinde ya da kamusal alanda sürekli küçümsenmek, değersizleştirilmek veya marjinalleştirilmek gencin toplumsal dünyayla kurduğu ilişkiyi daha da kırılgan hale getirir. Böyle durumlarda şiddet bazen "ben de varım" deme biçimi olarak ortaya çıkabilir. Axel Honneth'in tanınma kuramı bu noktada hatırlanabilir; çünkü Honneth'e göre bireyin kendisiyle kurduğu ilişkinin niteliği büyük ölçüde tanınma deneyimleriyle şekillenir. Sürekli küçümsenen ya da tanınmayan özne toplumsal ilişkilere güven duymakta zorlanır ve çatışmaya daha açık bir konuma sürüklenebilir. Bu nedenle dışlanma gençlik döneminde benlik saygısını aşındıran derin bir toplumsal deneyimdir (Honneth, 2016: 92).

Aidiyet kaybı ya da aidiyet bağlarının zayıflaması da gençlik şiddeti açısından ayrıca önem taşımaktadır. Aidiyet bireye hangi davranışların kabul edilebilir, hangilerinin sınır ihlali sayılacağı konusunda normatif bir çerçeve sunar. Aileye, okula, mahalleye, dinî topluluğa ya da daha geniş bir kolektif düzene aidiyet duyan birey davranışlarını bu aidiyetin gerektirdiği sorumluluklar ve sınırlar içinde düşünme eğilimindedir (Bauman, 2020: 1; Berger ve Luckmann, 2023: 132). Buna karşılık aidiyet bağları zayıfladığında bireyin davranışlarını sınırlandıran ahlaki çevre de gevşeyebilir. Özellikle kişi başka türden bağlar geliştiremediğinde bu durum onu daha da kırılgan hale getirir. Bauman'ın moderniteye ilişkin çözümlemelerinde vurguladığı üzere geç modern toplumlarda ilişkilerin akışkanlaşması ve kurumsal bağlılıkların zayıflaması bireyleri daha yalnız ve daha güvencesiz bırakmaktadır. Böyle bir zeminde genç birey, güçlü ve kalıcı bağların yerini geçici, kırılgan ve araçsal ilişkilerin aldığı bir dünyada yaşamaktadır (Bauman, 2019: 160). Şiddet de bu bağsızlık ortamında kimi zaman bir aidiyet aracı, kimi zaman da kaybedilmiş aidiyetin telafisi gibi işleyebilmektedir (Bauman, 2020: 13).

Aidiyet sorunu aynı zamanda grup içi dayanışma biçimleriyle de yakından ilişkilidir. Kapsayıcı ve istikrarlı aidiyet yapılarının zayıfladığı durumlarda gençler, kendilerine alternatif tanınma ve kabul alanları sunan gruplara yönelmeye daha açık hale gelir. Bu gruplar kimi zaman akran çevreleri, kimi zaman mahalle ağları, kimi zaman dijital topluluklar, kimi zaman da sert-

lik, öfke ve meydan okuma etrafında şekillenen alt kültürel çevreler olabilir (Cohen, 1971: 51). Böyle durumlarda şiddet grup sadakatinin, cesaretin ya da dayanışmanın işareti gibi algılanabilmektedir. Başka bir ifadeyle şiddet, belli bir kolektif kimliğe giriş ritüeli ya da o kimliğin görünür bir performansı haline gelebilir (Jeffrey, 2016: 58). Bu nedenle gençlik şiddetini açıklamak, hangi topluluk içinde hangi şiddet biçiminin değer kazandığını, hangi davranışların grup aidiyetini pekiştirdiğini ve hangi sembolik ödüllerle desteklendiğini çözümlemeyi de gerektirir.

Değerler dünyasındaki dönüşüm değer hiyerarşilerinin yer değiştirmesi biçiminde de ortaya çıkmaktadır. Özellikle dijital kültür, tüketim baskısı ve performans toplumu gençlere görünürlük, hız, rekabet ve başarı üzerinden yeni bir değer düzeni dayatmaktadır (Coutant, 2015: 150). Bu düzende sabır, sorumluluk, özdenetim ve kolektif bağlılık gibi daha istikrarlı ahlaki değerlerin yerini, anlık etki yaratma, dikkat çekme, öne çıkma ve güç gösterisi alma eğilimi alabilmektedir (Ehrenberg vd., 2005: 113). Gençlik sorunları arasında tüketim baskısı, kültürel yüzeyselleşme, yabancılaşma ve koşullandırılmanın zikredilmesi bu dönüşümün anlaşılması bakımından önemlidir. Böyle bir değer düzeni içinde şiddet bazı gençler için güçlü görünmenin, dikkat çekmenin ya da sembolik üstünlük kurmanın araçlarından biri olarak anlamlandırılabilir. Bu durum özellikle dijital zorbalık, aşağılama kültürü ve çevrimiçi teşhir uygulamalarında daha görünür hale gelmektedir (Macilotti, 2019: 300).

Söz konusu süreçler birlikte değerlendirildiğinde gençlik şiddetinin yalnızca bireyin öfke eşiğiyle ya da sosyal öğrenme yoluyla açıklanamayacağı daha açık biçimde görülmektedir. Şiddet değerler dünyasındaki çözülme, anomik baskı, tanınmama duygusu, dışlanma deneyimi ve aidiyet kaybının kesiştiği bir zeminde anlam kazanmaktadır. Bu nedenle gençlik şiddetini anlamak için "genç neden başka bir tepkiyi değil de şiddeti anlamlı buldu?" sorusunu da sormak gerekir. Bu soru bizi doğrudan normatif çerçevelerin, ahlaki evrenlerin ve meşruiyet düzenlerinin tartışılmasına götürmektedir.

Din Sosyolojisinin Açıklayıcı Gücü

Gençlik şiddetinin normatif ve sembolik boyutunu kavrayabilmek için din sosyolojisinin sunduğu açıklayıcı imkânlara başvurmak gerekir. Çünkü din, toplumsal yaşam içinde davranışlara yön veren ahlaki ölçüler, aidiyet kalıpları, meşruiyet dilleri ve sembolik sınırlar üreten bir anlam evreni olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle din sosyolojisi, gençlerin şiddeti hangi koşullarda meşru, gayrimeşru, günah, hak, savunma ya da ihlal olarak değerlendirdiklerini anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sunar. Özellikle gençlik döne-

minin kimlik, yönelim ve aidiyet bakımından kırılgan yapısı dikkate alındığında, bu normatif ve sembolik çerçevelerin önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Gençliğin toplumsal kimlik ve sorumlulukla şekillenen bir evre olduğuna ilişkin yaklaşım da bu bağlantıyı desteklemektedir.

Din sosyolojisinin bu tartışmaya kazandırdığı ilk temel imkân, ahlaki düzen kavramını görünür kılmasıdır. Durkheim'ın din anlayışında din, toplumun kendi birliğini, sınırlarını ve ortak değerlerini inşa etmesinin başlıca araçlarından biridir (Durkheim, 2019: 21). Bu nedenle din, bireylere nasıl davranmaları gerektiğini de bildiren kolektif bir ahlaki çerçeve sunar. Toplumsal düzenin sürekliliği de bireylerin içselleştirdiği bu ahlaki sınırların gücüne bağlıdır. Bu açıdan dinî toplumsallaşma, gence öfke, zarar verme, adalet, merhamet, sabır, hak ihlali ve sorumluluk gibi konularda bir anlam repertuarı sağlayabilir. Şiddetin vicdan, günah, kul hakkı, emanet, adalet ya da zulüm gibi kavramlarla değerlendirilmesi, davranışın ahlaki anlam çerçevesini de dönüştürmektedir (Durkheim, 2020: 49). Böylece din sosyolojisi, şiddeti ahlaki ve sembolik sınırların aşılması olarak da okuma imkânı vermektedir.

İkinci olarak din sosyolojisi, aidiyetin normatif niteliğini görünür kılar. Aidiyet belirli bir davranış evrenine bağlanma biçimidir. Aile, cemaat, dinî topluluk ya da inanç çevresi, bireye hangi davranışların kabul edilebilir, hangilerinin ise sınır ihlali sayılacağını da öğretir (Durkheim, 2019: 65). Bu nedenle dinî aidiyet, bazı durumlarda genç bireyi şiddeti sıradanlaştıran çevrelerden koruyan bir çerçeve sağlayabilir. Bununla birlikte burada tek yönlü ve idealize edici bir açıklamaya düşmemek gerekir. Dinî aidiyet her zaman kapsayıcı, yumuşatıcı ve uzlaştırıcı işlev görmez; kimi zaman iç-dış ayrımlarını sertleştirebilir, grup sınırlarını katılaştırabilir ve sembolik kutuplaşmayı güçlendirebilir. Dolayısıyla din sosyolojisinin asıl katkısı dinin hangi toplumsal koşullarda ne tür normatif etkiler ürettiğini ayırt etmeyi mümkün kılmasında yatmaktadır (Berger, 2015: 33).

Berger'in din sosyolojisi açısından geliştirdiği "kutsal şemsiye" yaklaşımı bu noktada özellikle açıklayıcıdır. Berger'e göre din, dünyayı anlamlı ve düzenli kılan bir meşruiyet çerçevesi üretir; başka bir ifadeyle kaos karşısında bir nomos kurar ve yaşanan toplumsal gerçekliği anlamlı bir bütün içinde yerleştirir. Gençlik döneminde yaşanan yönsüzlük, anomi, yalnızlık ve aidiyet zayıflığı düşünüldüğünde, böyle bir anlam çerçevesinin işlevi daha açık biçimde anlaşılır. Çünkü genç birey kuralların neden var olduğu ve kendi eylemlerinin hangi daha geniş anlam düzeni içinde yer aldığı sorusuyla da karşı karşıyadır. Bu açıklama zemini zayıfladığında davranış, anlık dürtülerin, grup baskısının ya da parçalı etkilerin yönlendirmesine daha açık hale gelebilir. Dinin sunduğu sembolik düzen ise eylemi, anlamı bakımından da de-

ğerlendiren daha geniş bir çerçeve açabilir. Bu nedenle din sosyolojisi, gençlik şiddetinin anlam kaybı ve sembolik yönsüzlük bağlamında incelenmesini de mümkün hale getirmektedir (Berger, 2015: 25).

Din sosyolojisinin sunduğu bir diğer önemli imkân, toplumsallaşmanın niteliğini daha derinlikli biçimde çözümleyebilmesidir. Modern toplumda genç birey medya, dijital kültür, akran çevresi, tüketim normları ve farklı ideolojik söylemler üzerinden de toplumsallaşmaktadır. Ancak bu çoğul toplumsallaşma alanları her zaman birbiriyle uyumlu değildir (Berger ve Luckmann, 2023: 159). Dinî toplumsallaşma, bu alanlardan biri olarak, genç bireye belirli ahlaki sınırlar, özdenetim biçimleri ve sorumluluk anlatıları sunar. Fakat bu anlatılar tüketim kültürünün bireyci diliyle, dijital mecraların teşhir mantığıyla ya da akran çevresinin güç ve sertlik merkezli normlarıyla çatışabilir. Böyle durumlarda genç birey farklı değer sistemleri arasında parçalanma deneyimi yaşayabilir (Le Breton, 2011: 28). Şiddetin bazı durumlarda bu parçalanmış normatif evrende kendisine yer bulabilmesi, din sosyolojisinin açıklayıcı çerçevesini daha da gerekli kılar. Çünkü burada asıl mesele bireyin hangi normatif diller arasında yaşadığı ve gündelik eylemlerini belirlemede hangisinin daha baskın hale geldiğidir (Berger, 2015: 26).

Din sosyolojisinin katkısı, meşruiyetin sembolik kaynaklarını çözümlemesinde de belirginleşmektedir. Şiddet birçok toplumsal bağlamda haklılaştırıcı söylemler eşliğinde var olur. Dinî dil de tarihsel olarak şiddeti sınırlamak ve bazı koşullarda onu meşrulaştırmak için kullanılabilmiştir. Bu nedenle din, sosyolojik açıdan salt barışın ya da salt çatışmanın dili olarak ele alınamaz. Burada belirleyici olan hangi yorumların hangi kurumlar ve hangi toplumsal ilişkiler içinde dolaşıma girdiğidir. Genç birey açısından belirleyici olan da budur: Şiddet dinsel ve ahlaki çerçeve içinde zulüm, haksızlık ve nefsin taşkınlığı olarak mı kodlanmaktadır; yoksa onur, öfke, savunma ya da grup sadakatiyle ilişkilendirilerek dolaylı biçimde meşrulaştırılmakta mıdır? Din sosyolojisi bu sorulara yanıt ararken, dinin toplumsal dolaşım biçimlerini, kurumsal yorumlarını ve gündelik hayattaki işlevlerini birlikte inceleme imkânı sunar (Berger, 2015: 43).

Bourdieu'nun habitus ve sembolik iktidar kavramları da bu tartışmayı dolaylı biçimde aydınlatmaktadır. Çünkü dinî uygulamalar ve söylemler, bedenleşmiş eğilimler ve doğal kabul edilen davranış kalıpları olarak işler. Genç birey belirli bir çevrede büyürken bazı ahlaki sınırları sorgulamadan içselleştirebilir; aynı şekilde bazı hiyerarşileri, dışlama biçimlerini ya da sertlik uygulamalarını da doğal sayabilir. Bu nedenle dinî toplumsallaşma, neyin olağanlaştırıldığıyla da ilgilidir. Din sosyolojisinin katkısı da burada belirginleşir: görünmezleşmiş ahlaki alışkanlıkları, bedenleşmiş davranış kalıplarını ve sembolik sınırları tartışma konusu haline getirir (Bourdieu, 2015: 88).

Din sosyolojisinin, bütün bu tartışmalar birlikte değerlendirildiğinde, gençlik ve şiddet ilişkisini anlamada en az dört önemli açıklayıcı araç sunduğu söylenebilir: ahlaki düzenin nasıl kurulduğunu, aidiyetin davranış üzerindeki normatif etkisini, sembolik düzenin eylemlere nasıl anlam verdiğini ve meşruiyet söylemlerinin hangi toplumsal kanallarla üretildiğini göstermektedir (Durkheim, 2019: 21; Bourdieu, 2015: 95). Bu sayede şiddet ahlaki çerçevelerin gücü veya zayıflığı, aidiyet bağlarının niteliği ve genç bireyin içinde yaşadığı sembolik evrenin yapısı üzerinden de analiz edilebilir hale gelir (Berger, 2015: 34). Özellikle gençlik döneminde normların içselleştirilmesi ile normlara direnç arasında yaşanan gerilim dikkate alındığında, bu katkı daha da belirginleşmektedir (Durkheim, 2020: 50).

Gençlik şiddetini din sosyolojisi açısından ele almak bu nedenle, konuya dışarıdan eklenmiş bir ikincil bir değişken dahil etmek anlamına gelmez. Aksine şiddetin anlamı, sınırı ve meşruiyeti üzerine düşünmek, zaten zorunlu olarak ahlaki evrenler, sembolik düzenler ve aidiyet yapıları üzerine düşünmeyi gerektirir. Din sosyolojisi bu noktada devreye girmektedir. Böylece gençlik şiddeti toplumsal düzenin, anlam dünyalarının ve normatif yönelimlerin kesişiminde şekillenen bir olgu olarak görünür hale gelir.

Gençlik Şiddetini Yeniden Okumak

Gençlik şiddeti yalnızca bireyin öfke kontrolünde yaşadığı güçlükler, aile içi sorunlar ya da çevresel baskılar üzerinden açıklanabilecek dar bir davranış problemi değildir. Bu olgu genç bireyin içinde yer aldığı toplumsallaşma biçimlerinin niteliği, maruz kaldığı normatif çerçeveler, dâhil olduğu aidiyet ağları ve eylemlerini değerlendirdiği anlam dünyası birlikte ele alındığında daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu nedenle gençlik şiddetini yeniden düşünmek, meseleyi ahlaki sınırların nasıl inşa edildiği, hangi toplumsal bağlar içinde içselleştirildiği ve bu sınırların toplumsal düzenle nasıl ilişkilendiği üzerinden tartışmayı gerektirir. Dinsel toplumsallaşma bu noktada önemli bir analitik imkân sunmaktadır. Çünkü din, toplumsal yaşam içinde davranışları sınıflandıran, eylemleri anlamlandıran ve bireye kendisini daha geniş bir normatif düzen içinde konumlandırma olanağı veren bir çerçeve üretir.

Toplumsallaşma süreci bireyin toplumun kurallarını hangi gerekçelerle meşru sayacağını da içselleştirmesi anlamına gelir (Berger ve Luckmann, 2023: 131). Bu bakımdan dinsel toplumsallaşma, genç bireye belirli davranışları iyi-kötü, hak-batıl, adil-zalim, helal-haram ya da meşru-gayrimeşru ayrımları içinde kavramayı öğreten bir ahlaki eğitim alanı olarak düşünülmelidir. Özellikle gençlik döneminde yaşanan kararsızlık, yönsüzlük ve aidi-

yet kırılmaları karşısında bu tür bir normatif çerçeve bireye yorumlayıcı bir zemin sağlayabilir. Böyle bir evrende şiddet ahlaki sınırın ihlali, başkasının hakkına müdahale ve toplumsal bağın zedelenmesi olarak da değerlendirilebilir (Durkheim, 2020: 104). Durkheim'ın dinin toplumsal dayanışma üretici işlevine yaptığı vurgu ile Berger'in dinin anlamı düzenleyen, nomos kurucu rolüne ilişkin yaklaşımı birlikte düşünüldüğünde, dinsel toplumsallaşmanın bireyin davranış dünyasına yön ve anlam duygusu da kazandırdığı söylenebilir (Berger, 2015: 35).

Dinsel toplumsallaşmayı gençlik şiddeti karşısında otomatik biçimde koruyucu bir mekanizma olarak görmek ise indirgemeci olur. Çünkü dinsel çerçeveler toplumsal hayatta her zaman aynı biçimde işlemez; aile yapısına, çevreye, cemaat ilişkilerine, eğitim düzeyine, sınıfsal konuma ve kültürel bağlama göre farklılaşır. Bazı durumlarda dinî dil, merhamet, adalet, özdenetim ve sorumluluk gibi değerleri güçlendirerek şiddeti sınırlayan bir ahlaki zemin kurabilir. Bazı durumlarda ise dinî aidiyet, grup sınırlarını sertleştiren, iç-dış ayrımını kuvvetlendiren ya da otoriteyi sorgulanamaz hale getiren bir işleve bürünebilir. Bu nedenle dinsel toplumsallaşmanın gençlik şiddeti üzerindeki etkisi, dinin hangi toplumsal ilişkiler içinde nasıl yorumlandığına ve hangi uygulamalar aracılığıyla aktarıldığına bağlıdır. Din sosyolojisinin katkılarından biri de burada ortaya çıkar: dini, toplumsal dolaşım, kurumsal uygulama ve gündelik anlam üretimi içinde işleyen bir olgu olarak ele almak (Berger, 2015: 27; Durkheim, 2019: 66).

Gençlik döneminde ahlaki sınırların oluşumu, soyut değerlerin gündelik hayatta tutarlı biçimde deneyimlenmesine bağlıdır. Genç birey ailede bir tür normla, okulda başka bir beklenti düzeniyle, akran çevresinde farklı bir kabul mantığıyla, dijital alanda ise bütünüyle başka bir görünürlük düzeniyle karşılaşmaktadır. Bu alanlar arasında ciddi çelişkiler bulunduğunda bireyin ahlaki sınırları da parçalı hale gelebilir (Berger ve Luckmann, 2023: 161; Le Breton, 2011: 29). Örneğin söylem düzeyinde şiddeti reddeden bir çevre, uygulamada aşağılamayı, küçümsemeyi, dışlamayı ya da sembolik zorbalığı olağanlaştırıyorsa, genç birey normların gerçek bağlayıcılığı konusunda tereddüt yaşayabilir. Böyle durumlarda asıl belirleyici soru hangi değerin toplumsal olarak yaşandığı ve tutarlı biçimde örneklendiğidir. Dinsel toplumsallaşmanın etkisi de bu nedenle ancak kendi kurumsal ve ilişkisel bağlamı içinde değerlendirilebilir. Şiddeti, öfkenin nasıl yönetileceğini, çatışmanın nasıl çözüleceğini, başkasının hakkının nasıl korunacağını ve bireyin kendisini hangi sorumluluk çerçevesi içinde göreceğini öğreten bir dinsel-ahlaki yapı, genç bireyin davranış repertuarını dönüştürme potansiyeline sahiptir (Durkheim, 2020: 105; Berger, 2015: 34).

Ahlaki sınırlar ile toplumsal düzen arasındaki ilişki burada özel bir önem taşımaktadır. Toplumsal düzen bireylerin birbirlerinin sınırlarını tanıdığı, davranışlarının sonuçlarını hesaba kattığı ve başkalarının varlığını meşru kabul ettiği normatif bir zemin üzerinde yükselir (Durkheim, 2019: 21). Gençlik şiddeti ise bu zeminin zayıfladığı, karşılıklılık ilkesinin aşındığı ve başkasının değeri üzerindeki ortak uzlaşının gevşediği anlarda görünür hale gelmektedir. Bu nedenle şiddeti toplumsal düzenin ahlaki temellerindeki kırılmanın bir belirtisi olarak okumak gerekir (Durkheim, 2020: 51). Eğer dinsel toplumsallaşma bireyi sorumluluğa, özdenetime ve başkasının hakkını tanımaya yönelten bir içerik taşıyorsa, bu kırılmaya karşı düzen kurucu bir işlev üstlenebilir. Buradaki düzen karşılıklı sınır tanıma, yükümlülük bilinci ve sosyal ilişkinin meşruiyetini koruma anlamında düşünülmelidir (Berger, 2015: 35).

Gençlik şiddetini, bununla birlikte, yalnızca norm kaybı üzerinden açıklamak da yeterli değildir. Bazı durumlarda genç birey şiddeti, kendi düzeyinde bir düzen kurma girişimi olarak deneyimleyebilir. Özellikle dışlanma, değersizleştirilme, aşağılanma ya da görünmezleştirilme yaşayan birey açısından şiddet, dağılmış bir benliği toparlama, kaybedildiği düşünülen saygınlığı geri alma ya da çevresi üzerinde etkide bulunma yolu gibi görünebilir. Bu anlamda şiddet öznenin kendi kırılganlığı karşısında geliştirdiği kısa vadeli bir düzen kurma çabası olarak da işleyebilir. Ancak bu girişim, toplumsal karşılıklılığı daha fazla zedeleyen bir niteliğe sahiptir. Dinsel ve ahlaki sınırların önemi burada belirginleşir. Bireye güç, öfke, kırgınlık ve adalet duygusuyla nasıl başa çıkacağını gösteren bir çerçeve sunulmadığında, şiddet öznenin elindeki en kısa, en görünür ve en etkili cevap biçimlerinden birine dönüşebilmektedir (Honneth, 2016: 93).

Gençlik şiddetinin dinsel toplumsallaşma bağlamında yeniden okunması, aidiyet sorununun da yeniden değerlendirilmesini gerektirir. Genç bireyin kendisini bir topluluğun parçası olarak hissetmesi, davranışlarını sınırlayan ve anlamlandıran güçlü bir etkendir. Ancak burada belirleyici olan aidiyetin niteliğidir. Kapsayıcı, sorumluluk üreten, başkasını tanıyan ve bireyi salt itaat eden bir özneye indirgemeyen aidiyet biçimleri, şiddete karşı daha güçlü bir ahlaki zemin sunabilir. Buna karşılık dışlayıcı, kutuplaştırıcı ya da mutlak sadakat talep eden aidiyet biçimleri yeni gerilimler ve yeni meşrulaştırma dilleri de üretebilir. Bu nedenle asıl mesele, nasıl bir aidiyet biçiminin söz konusu olduğudur. Din sosyolojisi bu ayrımı yapabilme gücü sayesinde gençlik şiddeti analizine önemli bir derinlik kazandırmaktadır (Durkheim, 2019: 65; Berger, 2015: 36, Bauman, 2020: 13).

Dinsel toplumsallaşma, ahlaki sınırlar ve toplumsal düzen arasındaki ilişki, gençlik şiddetini daha gerçekçi biçimde anlamayı mümkün kılar.

Gençlik şiddeti yalnızca bireysel saldırganlıkla, yalnızca öğrenilmiş davranış kalıplarıyla ya da yalnızca sosyal dışlanmayla açıklanamaz. Bu olgu, normatif çerçevelerin gücü ve zayıflığı, aidiyetin niteliği, anlam dünyasının istikrarı ve toplumsal düzenin ahlaki dayanaklarıyla birlikte düşünülmelidir. Dinsel toplumsallaşma da bu bağlamda genç bireyin şiddeti algılama, sınırlandırma, meşrulaştırma ya da reddetme biçimlerini etkileyebilen önemli bir toplumsal ve sembolik çerçeve olarak ele alınmalıdır. Böylece gençlik şiddeti toplumsal düzenin normatif ve anlam kurucu yapılarıyla ilişki içinde çözümlenebilecek bir olgu olarak görünür hale gelmektedir.

Sonuç

Gençlik şiddeti bireysel saldırganlık, psikolojik bozulma, aile içi sorunlar ya da çevresel riskler üzerinden açıklanmaktadır. Kuşkusuz bu etkenlerin her biri belirli ölçülerde açıklayıcıdır. Ancak gençlik şiddetini yalnızca bu düzeylerde ele almak olgunun toplumsal, normatif ve sembolik boyutlarını yeterince görünür kılmamaktadır. Bu çalışma gençlik şiddetinin daha geniş bir çerçevede, toplumsallaşma süreçleri, değerler dünyasının dönüşümü, aidiyet ilişkileri ve anlam üretim mekanizmaları içinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Böyle bir yaklaşım şiddeti belirli toplumsal koşullar altında öğrenilen, meşrulaştırılan ve anlam kazanan bir toplumsal uygulama olarak kavramayı mümkün kılmaktadır.

Gençlik bu bağlamda, kimlik inşasının yoğunlaştığı, toplumsal beklentilerin arttığı, buna karşılık normatif istikrarın her zaman aynı ölçüde sağlanamadığı kırılgan bir geçiş evresi olarak ele alınmıştır. Genç birey aile, okul, akran çevresi, medya ve dijital kültür gibi çoklu toplumsallaşma alanları arasında kendisini inşa etmeye çalışırken, çelişik değer sistemleri, belirsizleşen sınırlar ve parçalı aidiyet biçimleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum gençliği yön kaybı, dışlanma, tanınmama ve anomi deneyimleriyle iç içe geçmiş bir sosyolojik kategori haline getirmektedir. Şiddet bu zeminde bazen görünürlük kazanmanın, bazen güç göstermenin, bazen karşılık vermenin, bazen de değersizlik duygusuna yanıt üretmenin bir yolu olarak anlam kazanmaktadır.

Çalışmanın ulaştığı sonuçlardan biri gençlik şiddetinin normatif zayıflama ile meşruiyet üretimi arasındaki ilişki içinde düşünülmesi gerektiğidir. Toplumsal düzenin davranışlara yön veren ortak ölçüleri zayıfladığında, şiddet bazı gençler için etkili bir tepki, öz savunma, itibar koruma ya da kolektif sadakat göstergesi olarak görülebilmektedir. Bu durum şiddetin neden bazı bağlamlarda anlamlı ve hatta haklı bulunduğu sorusunu merkezi hale

getirmektedir. Dolayısıyla gençlik şiddetini açıklarken asıl mesele davranışı mümkün, anlaşılır ve meşru kılan toplumsal anlam kalıplarını da çözümleyebilmektir.

Din sosyolojisi bu noktada tartışmaya özgün ve gerekli bir katkı sunmaktadır. Çünkü din, toplumsal yaşam içinde ahlaki sınırlar, aidiyet biçimleri, sembolik düzenler ve meşruiyet dilleri üreten bir toplumsal çerçeve olarak işlev görmektedir. Bu nedenle gençlerin şiddeti nasıl değerlendirdiği, hangi eylemleri ihlal, hangi davranışları savunma ya da adalet olarak yorumladığı, dinî ve ahlaki evrenlerden bütünüyle bağımsız düşünülemez. Dinsel toplumsallaşma bazı bağlamlarda şiddeti sınırlayan özdenetim, sorumluluk ve başkasının hakkını tanıma ilkelerini güçlendirebilir; bazı bağlamlarda ise grup sınırlarının sertleşmesi, kutuplaşmanın artması ve sembolik ayrımların katılaşması üzerinden yeni gerilimler de üretebilir. Bu nedenle dinin gençlik şiddeti üzerindeki etkisi, toplumsal ilişkiler, kurumsal uygulamalar ve yorumlayıcı çerçeveler içinde nasıl işlediği dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Gençlik şiddeti yalnızca bireysel bir sapma ya da yapısal eşitsizliklerin otomatik bir sonucu olarak anlaşılamaz. Bu olgu toplumsallaşmanın niteliği, değer aktarımının gücü, aidiyet bağlarının yapısı, ahlaki sınırların tutarlılığı ve bireyin kendisini yerleştirdiği anlam dünyasının istikrarı ile birlikte düşünülmesi gereken bir toplumsal meseledir. Din sosyolojisi de bu yapıyı görünür kılma kapasitesi sayesinde, gençlik ve şiddet tartışmasına bir analitik derinlik kazandırmaktadır. Böylece gençlik şiddeti modern toplumlarda normatif düzenin aşınma biçimlerini, sembolik aidiyetlerin dönüşümünü ve ahlaki evrenlerin yeniden yapılanışını açığa çıkaran bir sosyolojik gösterge olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Prentice-Hall.

Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*. Can Yayınları.

Bauman, Z. (2020). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. Say Yayınları.

Berger, P. L. (2015). *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. Rağbet Yayınları.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2023). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. Atıf Yayınları.

Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Bağlam Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*. Hil Yayınları.

Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. Heretik Yayıncılık.

Bourdieu, P. & Collier, P. (2021). *Forms of Capital*. Polity.

Cohen, A. (1971). *Delinquent Boys*. Free Press.

Coutant, A. (2015). Chapitre 6. Les Jeunes et les Réseaux Socionumérique: Questions d'Identités. Stenger, T. (Ed.), *Digital Natives. Culture, Génération et Consommation* (1. Baskı: 149-184). EMS Editions. https://doi.org/10.3917/ems.steng.2015.01.0149

Durkheim, E. (2023). *Toplumsal İşbölümü*. Cem Yayınevi.

Durkheim, E. (2024). *İntihar*. Pozitif Yayınları.

Durkheim, E. (2020). *Ahlak Eğitimi*. Cem Yayınevi.

Durkheim, E. (2019). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. Ataç Yayınları.

Durkheim, E. (2021). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. Dorlion Yayınları.

Ehrenberg, A., Mingasson, L. & Vulbeau, A. (2005). Interview – L'Autonomie, Nouvelle Regle Sociale. *Informations Sociales*, *6*(126), 112-115. https://doi.org/10.3917/inso.126.0112

Erikson, E. H. (1995). *Identity: Youth and Crisis*. W. W. Norton & Co.

Galland, O. (2011). *Sociologie de la Jeunesse*. Armand Colin.

Honneth, A. (2016). *Tanınma Uğruna Mücadele*. İthaki Yayınları.

Jeffrey, D. (2016). Chapitre 4. Masculinité Adolescente et Rites de Virilité. Jeffrey, D., Lachance, K. & Le Breton, D. (Ed.), *Penser l'Adolescence* (1. Baskı: 57-71). Presses Universitaires de France. https://doi.org/10.3917/puf.lebre.2016.03.0057

Le Breton, D. (2010). Décembre 2005. Souffrances Adolescentes. Diversité, *Özel Sayı*(12), 187-191. https://doi.org/10.3406/diver.2010.7915

Le Breton, D. (2011). Sur les Cultures Adolescentes. *Le Journal des Psychologues*, *10*(293), 26-31. https:/doi.org/10.3917/jdp.293.0026

Macilotti, G. (2019). Violence et Humiliation a l'Ere Numérique: une Etude en Milieu Scolaire. *Déviance et Société*, *3*(43), 299-328. https:/doi.org/10.3917/ds.433.0299

Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review 3*(5), 672-682. https:/doi.org/10.2307/2084686